

بسم الله الرحمن الرحيم

راهکارهای تقویت جایگاه مادری در خانواده براساس آیات و روایات

رویا تمری*

چکیده

زنان با داشتن مسئولیت مهم مادری، پرورش دهنده نسل هایی هستند که با تفکر و فرهیختگی رشد یافته و در جامعه اثرگذار هستند. مادر منشأ آرامش و مهر و عالی ترین منبع عاطفه در خانواده است. نقش مادری علاوه بر تأثیرگذاری در فرزند، تأثیر همه جانبه ی جسمی، روحی، اخلاقی، معنوی و اخروی بر خود زن دارد. در آیات و روایات جایگاه مادری زن ارزش و اهمیت داشته و برای تقویت آن دستورات و احکام مختلفی صادر شده است. مسأله این است که آیات و روایات چه راهکارهایی برای تقویت جایگاه مادری در خانواده دارند؟ ضرورت دارد برای استحکام بنیان خانواده و تقویت جایگاه آن در جامعه و برای تشویق بانوان جامعه به مادر شدن راهکارهای تقویت جایگاه مادری در آیات روایات را بشناسیم و آنها را در اختیار بانوان جامعه قرار دهیم. این مقاله با هدف بررسی تقویت جایگاه مادری در خانواده براساس آیات و روایات به روش توصیفی و منابع کتابخانه ای نوشته شد. براساس آیات و روایات؛ مهم ترین نقش های مادر در خانواده؛ تربیت فرزندان، ایجاد آرامش در محیط خانه و تأمین نیازهای عاطفی است و برای تقویت جایگاه مادری در خانواده دستورات و سفارش هایی مثل؛ عدم اجبار زن به اشتغال، واجب بودن نفقه زن، وجوب احترام به مادر، حمایت از زنان در زمان بارداری و آمده است.

کلید واژه ها: آیات، تقویت، جایگاه مادری، خانواده، روایات.

* دانش آموخته سطح 2 مدرسه علمیه امام خمینی (رحمه الله) کرمانشاه.

1- مقدمه

زنان جایگاهی مهم در زندگی خانوادگی دارند. آنها با داشتن مسئولیت مهم مادری، پرورش دهنده نسل هایی هستند که با تفکر و فرهیختگی رشد یافته و پس از ورود به جامعه ی بزرگتر همچون جامعه شهری و کشوری، به دنبال کنشگری و اثر گذاری در جامعه ی خود و رفع مشکلات آن هستند. مادر منشأ آرامش و مهر و عالی ترین منبع عاطفه در خانواده است. کامروایی در خانه، احساس امنیت و آرامش در خانواده و نیز احساس استقلال و قدرت کودکان و حتی خود زن بستگی به ایفای هرچه بهتر نقش مادری زن دارد. نقش مادری تنها بر فرزند تأثیرگذار نیست بلکه تأثیری همه جانبه جسمی، روحی، اخلاقی، معنوی و اخروی بر خود زن نیز دارد. بنابراین تقویت جایگاه مادری می تواند به تقویت جایگاه خانواده در یک جامعه منجر شود.

در آیات و روایات همواره جایگاه مادری زن ارزش و اهمیتی خاص داشته و بر تقویت آن تأکید شده و برای این منظور دستورات و احکام مختلفی صادر شده است. بسیاری از احکام اسلامی درباره عدم اجبار زن به اشتغال و نفقه و به جهت اهمیت دادن به جایگاه مادری زن و تقویت این جایگاه است تا بانوان با فراغ بال بتوانند مسئولیت مادری خود را در خانواده ایفا کنند. مسأله این است که آیات و روایات چه راهکارهایی برای تقویت جایگاه مادری در خانواده دارند؟

اگر جایگاه مادری زن در خانواده تقویت شود خانواده آرامش همه جانبه بر خانواده حکمفرما شده و بعد عاطفی، اخلاقی و معنوی خانواده محکم می شود و این می تواند به تقویت جایگاه خانواده در جامعه منجر شود. بنابراین ضرورت دارد به خاطر استحکام بنیان خانواده و تقویت جاگاه آن در جامعه و نیز برای تشویق بانوان جامعه به فرزندآوری و مادر شدن عوامل و راهکارهای آیات روایات برای تقویت جایگاه مادری را بشناسیم و آنها را در اختیار بانوان جامعه قرار دهیم. و این موضوع اهمیت نوشتن این مقاله را نشان می دهد.

هدف اصلی: بررسی تقویت جایگاه مادری در خانواده براساس آیات و روایات

اهداف فرعی:

الف) بررسی مفهوم جایگاه مادری

ب) بررسی مهم ترین نقش های مادر در خانواده

ج) بررسی دستورات و سفارش های آیات و روایات برای تقویت جایگاه مادری در خانواده

درباره جایگاه ارزشمند مادر در اسلام آثاری پدید آمده است همچون؛ مقاله نقش مادری در آموزه های قرآنی نوشته اعظم نوری؛ مقاله درآمدی بر تمایز جایگاه مادری در آموزه های قرآنی و روایی با منزلت مادر در منابع فقه شیعی نوشته پارسا فروغ؛ مقاله تبیین جایگاه مادر در سبک زندگی اسلامی با تأکید بر آیات و روایات نوشته سپیده مهربانی انصافی و نفیسه بیگی؛ مقاله بررسی جایگاه مادر در سیره گفتاری و رفتاری پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نوشته ی زهرا آتشی و که مقاله حاضر در نظر دارد به روش توصیفی و استفاده از آیات و روایات معصومین (ع)، راهکارهای تقویت جایگاه مادری در خانواده را مورد بررسی قرار دهد.

2- مفهوم شناسی

تقویت: به معنای؛ استواری، زورآوری و قوت و استحکام است.^۱

جایگاه: به معنای مکان، مسکن، خانه، مقام و منزل است.^۲

مادری: به معنای منسوب به مادر، از جانب مادر است.^۳

خانواده: به معنای خاندان و دودمان است.^۴

3- مهم ترین نقش های مادر در خانواده

3-1- تربیت فرزندان

یکی از مهمترین، سازنده ترین و ارزشمندترین نقش های زن نقش مادری است. در آموزه های دینی نقش مادری یک ارزش است که به دلیل ویژگی های زیستی و روانی برعهده زنان گذاشته شده است. نقش مادری تنها در وضع حمل و شیردادن خلاصه نمی شود بلکه یک سلسله مسئولیت های پرورشی و تربیتی برعهده مادر گذاشته شده است که ثمره آن در هدایت کل جامعه بشری خود را نمایان می کند. همانطور که لقمه و غذا و شیر مادر در تربیت فرزند تأثیر مستقیم دارد اندیشه و تربیت و رفتار مادر نیز در روح فرزند تأثیرات غیرقابل انکاری دارد که مسئولیت زنان را در این بعد بسیار والا و بزرگ می کند. به این دلیل برای زحمات مادر پاداش های عظیمی مانند ثواب جهاد و شهادت قرار داده شده است.^۵

مادر است که فرهنگ، تمدن و ویژگی های اخلاقی یک جامعه را با جسم، روح و اخلاق و رفتار خود آگاهانه یا ناخودآگاه به فرزند منتقل می کند. یکی از مهمترین وظایف زنان در خانه و خانواده

1 - دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، ج 1، ص 766.

2 - فروغی، علی اکبر، فرهنگ نفیسی، ج 2، ص 1059.

3 - دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، ج 2، ص 2543.

4 - دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، ج 1، ص 1078.

5 - مظاهری، حسین، اندیشه های ناب، سیمای زن در اسلام، ص 19.

تربیت فرزند است. بهترین روش تربیت فرزند این است که در آغوش مادر و با استفاده از مهر و محبت او پرورش یابد. زنانی که فرزند خود را از چنین موهبت الهی محروم می‌کنند، اشتباه می‌کنند. چنین افرادی هم به ضرر فرزندشان، هم به ضرر خود و هم به ضرر جامعه عمل کرده‌اند و اسلام این را اجازه نمی‌دهد.^۱

3-2- ایجاد آرامش در محیط خانه

خانواده‌ای، موفق است که محل آرامش برای افراد خانه باشد. اسلام خانواده را محل انس، الفت و آرامش مرد و زن می‌داند که هر کدام از آنها با توجه به حدود وظایف خود نقش خاصی برای تحکیم خانواده دارند. از نظر اسلام خانواده یک رکن بزرگ است. محیط امنی است که در آن فرزندان و پدر و مادر می‌توانند روح و فکر و ذهن خود را در آن امن و قابل اعتماد سالم نگه دارند و رشد دهند. وقتی خانواده سست باشد نسل‌هایی که به دنبال هم می‌آیند بی‌امنیت هستند. انسان باید به هدایت، تعالی و کمال برسد و این جز در محیط خانواده‌ای امن و آرام امکان‌پذیر نیست.^۲

یکی از نمودهای ارزشمند بودن زن در نقش مادری است. مادر منشأ آسایش و مهر در خانواده است، احساس آرامش و امنیت در خانه و همچنین احساس استقلال و قدرت کودکان در خانواده به وجود مادر بستگی دارد مادر مظهر عاطفه بوده که می‌تواند خانه را بدل به مدینه فاضله نماید و در آن به پرورش شخصیت فرزند بپردازد.^۳ امام باقر علیه السلام فرمودند: «برای مرد هیچ چیز بهتر از زن صالح نیست که هر گاه شوهرش او را ببیند مسرور شود.»^۴ حضرت فاطمه سلام الله از لحاظ گفتار و رفتار در خانواده به گونه‌ای بودند که همواره مایه آرامش همسر و فرزندانش می‌شد.

1 - خامنه‌ای، سید علی، زن و بازیابی هویت حقیقی، ص 239.

2 - خامنه‌ای، سید علی، زن و بازیابی هویت حقیقی، ص 162.

3 - قائمی، علی، نقش مادر در تربیت، ص 13

4 - مجلسی، بحارالانوار، ج 103، ص 217.

نقش مادری، به مادری طبیعی در برابر مادری قراردادی اعتقاد دارد برای استناد به این مسئله می

توان آیه شریفه «إِنَّ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا آلِي وَلَدَتْهُمْ؛ مادرانشان تنها کسانی اند که آنها را به دنیا آورده‌اند»^۱

از لحاظ روانی نیز یکی از نیازها و قابلیت‌های زنان روح پرورش دادن و مادری است به گفته روان‌شناسان، غریزه مادری از طبیعی‌ترین غرایز زنان است و تکامل زن و سلامت او با مادر شدن ممکن می‌شود. بروز احساس مادری و نیاز به فرزند در بسیاری از زنان به وضوح قابل دیدن است زیرا شدت احساس و عواطف از صفت‌های بارز آنها است. مهمترین عرصه ظهور و بروز عاطفه و احساس مادری است و زن، تنها با مادر شدت می‌تواند همه ظرفیت‌های عاطفی خود را نشان دهد. همچنین، طبیعی بودن این غریزه سبب می‌گردد علاوه بر تولید مثل، مرحله بعدی آن یعنی تکثیر نسل می‌در بشر محقق شود.^۲

قرآن کریم غریزه فرزندخواهی زنان را تأیید کرده است. خداوند در داستان زندگی حضرت ابراهیم علیه السلام، زمانی که به ایشان و همسرش ساره مژده تولد اسحاق را میدهد به شادی ساره را این گونه بیان می‌کند: «وَأَمْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَاهَا بِإِسْحَاقَ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبَ قَالَتْ يَا وَيْلَتَى أَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَٰذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ؛ و زن او ایستاده بود. خندید. پس وی را به اسحاق و از پی اسحاق به یعقوب مژده دادیم گفت: «ای وای بر من، آیا فرزند آورم با آنکه من پیر زنم، و این شوهرم پیر مرد است؟ واقعاً این چیز بسیار عجیبی است.»^۳

شادی ساره نشان از علاقه او به داشتن فرزند است که در دوران پیری نیز در وجود او زنده است با توجه به این آیه می‌توان استدلال نمود که حس فرزندخواهی زنان به دوره خاصی محدود نیست ولی از آنجا که به شکل معمول، زنان در زمان جوانی قدرت باروری و مادر شدن دارند این حس در

1 - مجادله / 2.

2 - جمشیدی، اسدالله، زن در فرهنگ و اندیشه اسلامی، جستاری در هستی‌شناسی زن، ص 95.

3 - هود / 71-72.

آن زمان بیشتر است. شادی ساره به اندازه‌ای بود که با شنیدن خبر مادر شدن رفتار غیر معمولی از خود بروز می‌دهد. «فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ» در این هنگام همسرش جلو آمد در حالی که (از خوشحالی و تعجب) فریاد می‌کشید، به صورت خود زد و گفت پیرزنی نازا هستم»^۱

4-6- حمایت از زنان در زمان بارداری

براساس اندیشه اسلامی، مادری وظیفه مهمی است که همگان، از جمله همسر زن و پدر فرزند باید مادر را حمایت کنند و شرایط لازم را برای راحتی زن ایجاد نمایند در فرهنگ‌های متأثر از اسلام دیده می‌شود مادران به خصوص در زمان بارداری و شیردهی از توجه بیشتری در جامعه برخوردار می‌شوند و دیگران سعی دارند با رفتارهایی نظیر دادن غذا در زمان بیماری یا گریه کودک از او حمایت کنند.^۲ خداوند در سوره لقمان با عبارت «... حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ...؛ مادرش او را با ناتوانی روی ناتوانی حمل کرد»^۳ رنج مادر در دوران بارداری را بیان کرده به فرزندان سفارش می‌کند که زحمات و سختی‌های وی را از یاد نبرده و قدردان باشند. تغذیه درست و مراقبت فیزیکی در زمان بارداری و زایمان اهمیت بسیاری دارد همان طور که در سوره مریم «وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رُطْبًا جَنِيًّا فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا؛ و تنه درخت خرما را به طرف خود [بگیر و] بتکان، تا بر تو خرمای تازه می‌ریزد و بخور و بنوش و دیده روشن دار»^۴

1 - ذاریات/ 29.

2 - نوری، اعظم، نقش مادری در آموزه‌های قرآنی، ص 87.

3 - لقمان/ 14.

4 - مریم/ 25-26.

نتیجه گیری

شناخت جایگاه مادری زن در حقیقت، شناخت مهم ترین نقش انسانی اوست. در آیات و روایات مادری نقشی مقدس و درخور ارج و احترام است. آیات و روایات با اشاره به حس زیستی و طبیعی فرزندخواهی زن آن را محترم شمرده و قابل احترام می دانند و با اشاره به دشواری های دوران بارداری و زایمان از فرزندان می خواهند خدمت بیشتر و بهتری نسبت به مادر داشته باشند. همچنین برای مادر به خاطر تحمل مشقات زیاد دوران بارداری و به دنیا آوردن فرزند و نگهداری از او پاداش های جهاد در راه خدا را عنوان کرده اند و برای حمایت از زنان در دوران بارداری و شیردهی به فرزند دستوراتی داده اند.

در اسلام نفقه زنان بر همسرانشان واجب است و بانوان هیچ اجباری به اشتغال در بیرون از خانه ندارند تا آنها بتوانند با فراغ بال به نقش مادری خود بپردازند و وظایف خود را در قبال فرزند انجام دهند. در آیات و روایات احترام به مادر همچون احترام به پدر از واجبات مؤکد است و فرزند باید علاوه بر احترام و تواضع بسیار نسبت به مادر، کوچکترین بی احترامی را به او روا ندارد. همه ی این دستورات و سفارش ها برای احترام به مادر و جایگاه او در خانواده و نیز تقویت این جایگاه ارزشمند در خانواده و نیز در تشویق زنان به فرزندآوری و مادر شدن مؤثر هستند.

فهرست منابع

* قرآن کریم، ترجمه محمد مهدی فولادوند.

1. انصافی مهربانی، سپیده، بیگی، نفیسه، تبیین جایگاه مادر در سبک زندگی اسلامی با تأکید بر آیات و روایات، دومین کنگره بین المللی فرهنگ و اندیشه دینی، 1394.
2. جمشیدی، اسدالله، زن در فرهنگ و اندیشه اسلامی، جستاری در هستی شناسی زن، قم، مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، 1385.
3. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل البيت (علیهم السلام)، 1409ق.
4. خامنه‌ای، سید علی، زن و بازیابی هویت حقیقی، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی، 1390.
5. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، تهران، نشر دانشگاه تهران، 1390.
6. رضوانی دیوکلایی، زینب و دیگران، نگرش به فرزندآوری: نقش سبک زندگی اسلامی و ویژگی‌های جمعیت شناختی، روانشناسی و دین، سال سیزدهم، شماره چهارم، 1399.
7. طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الاخلاق، مترجم میرباقری، ابراهیم، فراهانی، 1393.
8. العبدالخانی، ساجده، بحرینی، محمدجواد، جایگاه اشتغال زنان از نظر اسلام، پژوهشنامه زنان و خانواده، سال دوم، شماره پنجم، 1394.
9. عزیزی، فریدون، فیزیولوژی غدد مرتشع داخلی، تهران، کمیته پزشکی جهاد دانشگاهی، 1363.
10. علاسوند، فریبا، زن در اسلام، قم، نشر هاجر، 1390.
11. عمید، حسن، فرهنگ عمید، تهران، انتشارات امیرکبیر، 1374.
12. فروغی، علی اکبر، فرهنگ نفیسی، تهران، نشر خیام، بی تا.
13. فرهادیان، فاطمه، پیامدهای منفی اشتغال زنان بر خانواده، پیام زن، شماره 219، 1389.

14. قائمی، علی، نقش مادر در تربیت، تهران، انتشارات امیری، بی تا.
15. کوئن، بروس، مبانی جامعه شناسی، مترجم، توسلی، غلامعباس و فاضل، رضا، تهران، سمت 1378.
16. کهریزی، مهوش و دیگران، چالش های اخلاقی فمینیسم در فرزندآوری از دیدگاه اسلام و راهکارهای آن، فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش نامه اخلاق، سال هفتم، شماره 24، 1393.
17. گاردنر، ویلیام، جنگ علیه خانواده، ترجمه و تلخیص معصومه محمدی، تهران، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، 1386.
18. گیدنز، آنتونی، جهان رهاشده، مترجم، سعیدی، علی اصغر، تهران، نشر توسعه 1383.
19. مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، 1402 ق.
20. مظاهری، حسین، اندیشه های ناب، سیمای زن در اسلام، اصفهان، مؤسسه فرهنگی مطالعاتی الزهراء، 1391.
21. مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، قم، دارالکتب الاسلامی، 1363.
22. نوری، اعظم، نقش مادری در آموزه های قرآنی، پژوهشنامه اسلامی زنان و خانواده، سال دوم، شماره دوم، 1393.
23. نوری، حسین بن محمدتقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم، مؤسسه آل البيت، 1408 ق.

سایت ها

<https://fa.wikipedia.org/wiki> 24